

زیرهون دودا

درآمدی بر

جامعه شناسی پرستاری

بر اساس سرفصل های درس جامعه شناسی پرستاری

زهرا احمدی

فرزانه کاظم زاده

نغمه خضری پور

درآمدی بر جامعه شناسی پرستاری

جامعه شناسی

توجه :

کتاب حاضر حاصل زحمات خانم زهرا احمدی، فرزانه کاظم زاده و نغمه خضری پور می باشد. فایل کتاب حاوی اطلاعات DRM (مدیریت حقوق دیجیتال) است. وقتی برای اولین بار فایل را باز می کنید، کد شناسایی کتاب به همراه آدرس IP سیستم شما ذخیره شده و زمانیکه آنلاین شوید، به سرور انتشارات ترجمک انتقال می یابد.

خواهشمند است به حقوق نگارنده و انتشارات ترجمک احترام گذاشته و از توزیع بدون مجوز فایل کتاب اجتناب نمایید. شما با خرید و دانلود این کتاب موافقت نموده اید که اطلاعات فایل DRM به سرور انتشارات ترجمک انتقال یابد و در صورت محرز شدن نقض حقوق صاحب اثر، کلیه خسارات حاصله در طی فرآیند حقوقی و مطابق قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و ناشران جمهوری اسلامی (مصوب دوازده اسفند ۱۳۶۵ یا بعد از آن) از شما دریافت شود.

از اینکه با عرضه مقرون به صرفه کتاب های الکترونیک و شکوفایی انتشارات ترجمک همیاری می کنید، سپاسگزاریم.

انتشارات ترجمک

<https://tarjomac.ir>

زیر هون دودا

در آمدی بر

جامعه شناسی پرستاری

مترجم

زهرا احمدی

فرزانه کاظم زاده

کارشناس ارشد پرستاری

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود

نغمه خضری پور

دکتری جامعه شناسی

ویراست اول، پاییز ۱۴۰۳

انتشارات ترجمک

شماره کتابشناسی ملی	: ۹۸۶۸۴۱۱
شابک	: ۴۵۵۰۰۰۰ ریال، 2-85-7855-622-978
عنوان و نام پدیدآور	: درآمدی بر جامعه‌شناسی پرستاری/زیرهون دودا؛ مترجم زهرا احمدی، فرزانه کاظم‌زاده، نغمه خضری‌پور.
مشخصات نشر	: همدان، ترجمک، ۱۴۰۳
مشخصات ظاهری	: ک، ۱۳۶ص
فروست	: مجموعه کتاب‌های جامعه‌شناسی سلامت و بیماری
موضوع	: جامعه‌شناسی (Sociology)، پرستاری -- جنبه‌های اجتماعی (Nursing -- Social aspects)، جامعه‌شناسی پزشکی (Social medicine)
سرشناسنامه	: زیرهون دودا (Zerihun Doda): Introduction to Sociology
رده بندی کنگره	: HM585
رده بندی دیویی	: ۳۰۱

شناسنامه کتاب

نام کتاب: درآمدی بر جامعه‌شناسی پرستاری

ترجمه: زهرا احمدی، فرزانه کاظم‌زاده و نغمه خضری‌پور

ناشر: انتشارات ترجمک

صفحه آرایشی: انتشارات ترجمک

طراحی جلد: الهام بازوند

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۳

قیمت (پرینت): ۴۵۵۰۰۰ تومان

قیمت (ایبوک): ۱۹۰۰۰۰ تومان

چاپ: گروه نشر الکترونیک ترجمک

شابک (پرینت): ۹۷۸-۶۲۲-۷۸۵۵-۸۴-۵

شابک (ایبوک): ۹۷۸-۹۲۲-۷۸۵۵-۸۵-۲

تلفن تماس: ۰۹۱۸۱۵۰۶۱۰۰

تارنمای اینترنتی: <https://tarjomac.ir>

ISBN : 978-622-7855-85-2

9 786227 855852

ISBN : 978-622-7855-84-5

9 786227 855845

نویسنده:

زیرهون دودا (Zerihun Doda)

مترجم:

زهرا احمدی (Zahra Ahmadi)

فرزانه کاظم زاده (Farzaneh Kazem Zadeh)

نغمه خضری پور (Naghme Khezripoor)

ناشر:

ناشر اورجینال:

دانشگاه دیوبند (EPHTI)

ناشر ترجمه:

انتشارات ترجمک (Tarjomac)

شابک (ISBN):

شابک اورجینال

شابک ترجمه فارسی:

ISBN: 978-622-7855-84-5 (hbk)

ISBN: 978-1-138-57607-0 (hbk)

ISBN: 978-622-7855-85-2 (ebk)

ISBN: 978-1-351-27116-5 (ebk)

کلیه حقوق این اثر برای انتشارات ترجمک محفوظ است. این اثر شامل کلیه قوانین حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و ناشران جمهوری اسلامی می باشد (مصوب دوازده اسفند ۱۳۶۵ یا بعد از آن)، و بهره برداری بدون مجوز از آن به هر شکلی ممنوع است.

انتشارات ترجمک: سال ۱۴۰۳

همدان، صندوق پستی ۱۱۷-۶۵۹۱۵

tarjomac@gmail.com

نکته مهم

علوم پزشکی در حال تغییر و توسعه مداوم است. تحقیقات و تجربه بالینی بطور مداوم دانش ما را، بویژه دانش ما در مورد درمان مناسب و دارو درمانی، را گسترش می دهد. به همین دلیل هر جای این کتاب از توصیه یا رویه درمانی خاصی صحبت شده باشد، به مخاطبان اطمینان خاطر می دهیم که تمام تلاش خود را به عمل آورده‌ایم تا اطلاعات ارائه شده منطبق با دانش روز در زمان تهیه کتاب باشد.

با این وجود، این شامل، به معنای یا بیانگر هیچ گونه ضمانت یا مسئولیتی از سوی ناشر یا مترجم در رابطه با دستورالعمل‌های ذکر شده در کتاب نمی‌شود. مسئولیت هر گونه استفاده از مطالب این کتاب به عهده مخاطبان است، زیرا مترجم یا ناشر به هیچ وجه در این کتاب رویه یا درمان خاصی را توصیه نمی‌کند. در صورت نیاز به استفاده بالینی و عملی از مطالب این کتاب بر روی خود یا بیماران خود، بهتر است با پزشک معالج خود مشورت کنید.

این کتاب، از جمله تمام بخش‌های آن، دارای حق چاپ قانونی است. هرگونه استفاده، بهره‌برداری یا تجاری‌سازی خارج از محدودیت‌های تعیین شده توسط قانون حق چاپ و بدون رضایت ناشر غیرقانونی و قابل پیگرد است.

هر گونه تجاری سازی و استفاده غیر مرتبط از محتوای این کتاب شامل قانون حقوق نویسندگان و مطبوعات خواهد بود و پیگرد قانونی خواهد داشت. در صورت نیاز به استفاده از محتوای این کتاب به هر نحوی که منجر به سود مالی شود، با دفتر انتشارات در تماس باشید.

پیشگفتار

جامعه‌شناسی رشته‌ای است متعلق به چیزی که معمولاً علم اجتماعی نامیده می‌شود. این رشته نقش پیشرو در علوم اجتماعی را دارد. اصطلاح جامعه‌شناسی در لغت به معنای علم جامعه است، زیرا خود این اصطلاح بطور مستقیم به این معناست. جامعه‌شناسی به عنوان یک رشته آکادمیک در نیمه اول قرن نوزدهم (در سال ۱۸۳۷) به عنوان یک علم خاص که به کشف قوانین اساسی حاکم بر پدیده‌های اجتماعی و روابط اجتماعی انسانی با علاقه اولیه به تجزیه و تحلیل مشکلات و جوامع اختصاص داشت، از دنیای مدرن و غربی ظهور کرد. بنابراین، به طور مرسوم پذیرفته شده است که جامعه‌شناسی را با مطالعه جوامع مدرن و صنعتی شده جهان غرب ربط داد.

دانشجویان علوم بهداشتی که این رشته را یاد می‌گیرند، از مزیت بزرگی در کسب بینش‌های تازه و مزایای عملی در زندگی شخصی و اقدامات حرفه‌ای خود برخوردار می‌شوند. جامعه‌شناسی در کنار سایر رشته‌های خواهرانه خود مانند انسان‌شناسی، اقتصاد، روانشناسی اجتماعی، جغرافیای انسانی/فرهنگی، تاریخ و علوم سیاسی اکنون به یکی از مؤلفه‌های پایه برنامه درسی علوم بهداشتی و پزشکی در دانشگاه‌ها و سایر موسسات آموزشی کشورها تبدیل شده است. در تبعیت از این مسئله، موسسات مشابه در اتیوپی نیز این دوره را در برنامه‌های درسی خود گنجانده‌اند.

کتاب حاضر حاصل جزوات و یادداشت‌های تدریس در مورد جامعه‌شناسی مقدماتی برای دانشجویان علوم پزشکی و بهداشت در مؤسسات آموزش عالی در اتیوپی می‌باشد. هدف آن ارائه ایده‌ها و دانش پایه در علم جامعه‌شناسی به دانشجویان است. با یادگیری مطالب ارائه شده در این جزوات، اعتقاد بر این است که دانشجویان می‌توانند مسائل، اصول و رویکردهای اساسی جامعه‌شناسی را درک و برداشت کنند. دانشجویان همچنین ممکن است از درک ابعاد اجتماعی، فرهنگی و رفتاری سلامت و بیماری بهره‌مند شوند.

به طور خاص، هدف اصلی یادگیری از مقدمه جامعه‌شناسی، آشنایی دانشجویان با ایده‌ها، مسائل، مفاهیم و اصول اولیه جامعه‌شناسی است. دانشجویان قادر خواهند بود معنا، دامنه، روش‌ها، تاریخچه و اهمیت جامعه‌شناسی و روابط آن با سایر رشته‌ها را شرح دهند. دانشجویان همچنین

می‌توانند با ارتباط جامعه‌شناسی در عملکرد حرفه‌ای شخصی و آینده خود آشنا شوند. یک بحث مختصر در مورد بررسی مشکلات اجتماعی در جامعه معاصر اتیوپی نیز به آنها کمک می‌کند تا ماهیت، علل و انواع مشکلات اجتماعی و رابطه آنها با سلامتی و بیماری را درک کنند.

جزوات جامعه‌شناسی در هفت فصل تنظیم شده‌است: فصل اول به معرفی موضوعات مقدماتی مهمی مانند تعریف، موضوع، نظریه‌ها، اهمیت تاریخی و روش‌های تحقیق پایه جامعه‌شناسی و ارتباط آن با سایر رشته‌ها می‌پردازد. فصل دوم مفاهیم جامعه و فرهنگ را که در جامعه‌شناسی محوری هستند مورد بحث قرار می‌دهد. در فصل سوم، مفهوم اجتماعی شدن و جامعه‌پذیری مورد بحث قرار گرفته است. در اینجا معنا، مبانی، ضرورت، اهداف و انواع جامعه‌پذیری از موضوعات مهم فصل است. فصل چهارم به برخی از جنبه‌های سازمان اجتماعی و تعامل اجتماعی می‌پردازد. سه بعد مهم فرآیندهای اجتماعی، یعنی قشربندی اجتماعی، تحرک اجتماعی و تغییر اجتماعی در فصل پنجم مورد بحث قرار گرفت، در حالی که مروری بر آسیب‌شناسی‌های اجتماعی (با تمرکز بر اتیوپی به عنوان نمونه) و روش‌های کنش و مداخله اجتماعی به ترتیب در فصل ششم و هفتم مورد بررسی قرار گرفته است.

هر فصل با اهداف آموزشی شروع می‌شود، با خلاصه فصل به پایان می‌رسد و دارای سئوالات بازنگاری است. در داخل متن، کادرها، جداول و اشکال گویایی وجود دارد که به دانشجویان در استفاده موثرتر از یادداشت‌ها کمک می‌کند. اصطلاحات و مفاهیم کلیدی در سرتاسر کتاب به صورت پررنگ برجسته شده و برای ارجاع آسان در بخش واژه‌نامه قرار گرفته است. منابع مهمی که در تهیه این جزوات تدریس کلاسی استفاده شده است نیز در متن ذکر شده و در بخش کتابشناختی قرار داده شده است. با این حال، توصیه می‌شود از مطالب کتاب به عنوان مواد مکمل استفاده کنید. دانشجویان برای کسب اطلاعات دقیق و غنی‌تر باید به کتاب‌های مرجع و سایر منابع مراجعه کنند.

نویسنده کتاب برای دانشجویان مطالعه‌ای لذت‌بخش و پربار آرزو می‌کند.

فهرست مندرجات در یک نگاه

صفحه	عنوان
۱	فصل ۱- مقدمه
۳۱	فصل ۲- جامعه و فرهنگ
۵۱	فصل ۳- اجتماعی شدن
۶۵	فصل ۴- سازمان اجتماعی و تعامل اجتماعی
۸۳	فصل ۵- فرآیندهای اجتماعی
۹۹	فصل ۶- بازنگری پاتولوژی های اجتماعی
۱۱۱	فصل ۷- روشهای کار اجتماعی و کادر درمان به عنوان عوامل تغییر
۱۲۱	واژگان

فهرست مندرجات کتاب

عنوان

صفحه

فصل ۱ - مقدمه	۱
۱-۱-۱ تعریف و موضوع جامعه شناسی	۲
۱-۱-۱-۱ جامعه شناسی چیست؟	۲
۱-۱-۱-۲ بازنگری تاریخی مختصر	۴
آگوست کنت، فیلسوف اجتماعی فرانسوی (۱۷۹۸-۱۸۵۷)	۵
کارل مارکس (آلمانی، ۱۸۱۸-۱۸۸۳)	۵
هریت مارتینو، جامعه شناس بریتانیایی (۱۸۰۲-۱۸۷۶)	۶
هربرت اسپنسر، فیلسوف اجتماعی بریتانیایی، (۱۸۲۰-۱۹۰۳)	۶
امیل دورکیم، جامعه شناس فرانسوی، (۱۸۵۸-۱۹۱۷)	۶
ماکس وبر، جامعه شناس آلمانی (۱۸۶۴-۱۹۲۰)	۷
۱-۱-۳ موضوع، دامنه و دغدغه های جامعه شناسی	۸
۱-۱-۴ سطوح تحلیل جامعه شناختی و رشته های تخصصی در جامعه شناسی	۸
۱-۱-۵ دیدگاه های نظری اصلی در جامعه شناسی	۱۰
نظریه ساختاری-کارکردگرا	۱۰
نظریه تعارض اجتماعی	۱۱
تعامل گرایی نمادین	۱۲
فمینیسم	۱۳
نظریه تبادل اجتماعی	۱۳
نظریه انتخاب عمومی	۱۳
نظریه انتخاب عقلانی	۱۳
ساختارگرایی	۱۳
پساساختارگرایی و پسامدرنیسم	۱۴
۲-۱ اهمیت یادگیری جامعه شناسی	۱۷
۳-۱ روش های تحقیق جامعه شناختی	۱۹
۱-۳-۱ رویکردهای استقرایی در مقابل قیاسی روش علمی	۱۹

۲۰	۱-۳-۲ مراحل تحقیق جامعه شناسی
۲۰	۱. شناسایی مشکلات تحقیق (بیان مسئله)
۲۱	۲. بررسی پیشینه (مرور متون قبلی)
۲۲	۳. تدوین فرضیه
۲۲	۴. انتخاب و طراحی روش های جمع آوری داده ها
۲۲	۵. اجرای اقدامات جمع آوری داده ها
۲۵	۶. سازماندهی، تجزیه و تحلیل، تفسیر داده ها و نوشتن گزارش
۲۶	۷. انتشار یافته های تحقیق
۲۷	۱-۴ رابطه جامعه شناسی و سایر رشته ها
۲۷	۱-۵ خلاصه فصل
۲۹	سئوالات بازنگری
۲۹	منابع فصل

فصل ۲- جامعه و فرهنگ ۳۱

۳۲	۲-۱ مفهوم جامعه
۳۲	۲-۱-۱ تعریف
۳۳	۲-۱-۲ ویژگی های پایه یک جامعه
۳۳	۲-۱-۳ مفهومی سازی جامعه در سطوح مختلف
۳۴	۲-۱-۴ انواع یا دسته بندی جوامع
۳۵	۲-۲ مفهوم فرهنگ
۳۵	۲-۲-۱ تعریف
۳۶	۲-۲-۲ ویژگی های پایه فرهنگ
۳۸	۲-۲-۳ مؤلفه های فرهنگ
۳۸	نمادها
۳۸	زبان
۳۹	ارزش ها
۳۹	هنجارها
۴۲	۲-۲-۴ تغییرپذیری و تشریح فرهنگ
۴۳	۲-۲-۵ قوم گرایی، نسبی گرایی فرهنگی و شوک فرهنگی
۴۳	قوم گرایی
۴۳	نسبیت گرایی فرهنگی
۴۴	شوک فرهنگی
۴۵	۲-۲-۶ فراگیرها، بدیل ها و تخصص های فرهنگی

۴۵.....	فراگیرها (جهان شمولی) فرهنگی .....
۴۶.....	بدیل ها و تخصص های فرهنگی .....
۴۶.....	۷-۲-۲ مفاهیم تأخیر فرهنگ و پیشروی فرهنگ .....
۴۷.....	۸-۲-۲ فرهنگ جهانی و امپریالیسم فرهنگی .....
۴۸.....	۳-۲ خلاصه فصل .....
۴۸.....	سئوالات بازنگری .....
۴۹.....	منابع فصل .....

فصل ۳- اجتماعی شدن ۵۱

۵۱.....	۱-۳ مفهوم اجتماعی شدن: تعریف و ضرورت .....
۵۳.....	۲-۳ اهداف اجتماعی شدن .....
۵۳.....	۳-۳ اساس بیولوژیک و ظرفیت انسان برای اجتماعی شدن .....
۵۵.....	۴-۳ شیوه های یادگیری اجتماعی .....
۵۶.....	۵-۳ الگوهای اجتماعی شدن .....
۵۷.....	۶-۳ انواع اصلی اجتماعی شدن .....
۵۷.....	۱-۶-۳ اجتماعی شدن اولیه یا کودکی .....
۵۸.....	۲-۶-۳ جامعه پذیری ثانویه یا بزرگسالان .....
۵۸.....	۳-۶-۳ جامعه پذیری مجدد و جامعه زدایی .....
۵۹.....	۴-۶-۳ اجتماعی شدن پیش بینی .....
۵۹.....	۵-۶-۳ جامعه پذیری معکوس .....
۶۰.....	۷-۳ عوامل و مؤلفه های جامعه پذیری .....
۶۱.....	۸-۳ نفوذهای چندگانه و متناقض اجتماعی شدن .....
۶۲.....	۹-۳ خلاصه فصل .....
۶۳.....	سئوالات بازنگری .....
۶۳.....	منابع فصل .....

فصل ۴- سازمان اجتماعی و تعامل اجتماعی ۶۵

۶۶.....	۱-۴ مفهوم سازمان اجتماعی .....
۶۷.....	۲-۴ گروه های اجتماعی .....
۶۷.....	۱-۲-۴ تعریف گروه اجتماعی .....
۶۷.....	۲-۲-۴ ویژگی های پایه یک گروه اجتماعی .....
۶۸.....	۳-۲-۴ دسته بندی گروه ها .....
۶۸.....	گروه های اولیه و ویژگی های اصلی آنها .....

گروه‌های ثانویه و ویژگی‌های اصلی آنها	۶۹
گروه‌های شبه اجتماعی	۴-۲-۷۰
گروه تراکمی	۷۰
۳-۴ تعامل اجتماعی و روابط اجتماعی	۷۱
رتبه اجتماعی و نقش‌های اجتماعی	۴-۳-۷۲
مفهوم و انواع رتبه اجتماعی	۷۲
مفهوم نقش‌های اجتماعی	۷۳
تعامل اجتماعی در زندگی روزمره	۴-۳-۷۳
۴-۴ نهادهای اجتماعی	۷۶
تعریف و ویژگی‌های اصلی	۴-۴-۷۶
انواع و کارکردهای عمده نهادهای اجتماعی	۴-۴-۷۶
۱. خانواده	۷۷
۲. نهاد اقتصادی	۷۷
۳. نهاد مذهبی	۷۸
۴. نهاد سیاسی (دولت و قانون)	۷۸
۵. نهاد آموزشی	۷۸
۵-۴ مفهوم کنترل اجتماعی	۷۹
تعریف و ضرورت	۴-۵-۷۹
انواع کنترل اجتماعی	۴-۵-۸۰
۶-۴ خلاصه فصل	۸۰
سئوالات بازنگری	۸۱
منابع فصل	۸۲

فصل ۵- فرآیندهای اجتماعی ۸۳

مفهوم فرآیندهای اجتماعی	۵-۱-۸۳
شیوه‌های فرآیندهای اجتماعی	۵-۲-۸۴
۱-۲-۵ رقابت	۸۴
۲-۲-۵ همکاری	۸۴
۳-۲-۵ تضاد	۸۵
۴-۲-۵ تطابق	۸۵
۵-۲-۵ شبیه‌سازی	۸۵
۳-۵ قشریندی اجتماعی	۸۶
تعریف	۵-۳-۸۶

۸۶	..... ۲-۳-۵ اهمیت مطالعه خوشه بندی اجتماعی
۸۷	..... ۳-۳-۵ نظریه های قشربندی اجتماعی
۸۷	..... ۴-۳-۵ اشکال قشربندی اجتماعی
۸۷	..... طبقه اجتماعی
۸۸	..... کاست
۸۹	..... ۵-۳-۵ پیامدهای قشربندی اجتماعی بر زندگی افراد
۹۰	..... ۴-۵-۴ تحرك اجتماعی
۹۰	..... ۱-۴-۵ تعريف تحرك اجتماعی
۹۱	..... ۲-۴-۵ انواع تحرك اجتماعی
۹۱	..... تحرك اجتماعی عمودی
۹۱	..... تحرك اجتماعی افقی
۹۱	..... تحرك اجتماعی بین نسلی
۹۱	..... تحرك اجتماعی میان نسلی
۹۲	..... ۳-۴-۵ مسيرهای تحرك اجتماعی
۹۲	..... ۴-۴-۵ موانع تحرك اجتماعی صعودی
۹۳	..... ۵-۳-۵ تغیير اجتماعی
۹۳	..... ۱-۵-۵ تعريف و ویژگی‌های اساسی تغییر اجتماعی
۹۴	..... ۲-۵-۵ نظریه های تغییر اجتماعی
۹۴	..... نظریه کارکردگرای ساختاری
۹۵	..... تئوری تعارض
۹۵	..... تئوری دوره ای
۹۵	..... نظریه خطی
۹۵	..... تئوری مدرن سازی
۹۶	..... ۳-۵-۵ عوامل تسهیل کننده و مانع تغییرات مثبت اجتماعی
۹۶	..... ۶-۵-۶ خلاصه فصل
۹۷	..... ۹۷-۵-۶ سؤالات بازنگری
۹۸	..... منابع فصل
۹۹	..... فصل ۶- بازنگری پاتولوژی های اجتماعی
۹۹	..... ۱-۶ مفهوم آسیب شناسی اجتماعی
۱۰۰	..... ۲-۶ فراگیر بودن و محلی بودن برخی از آسیب شناسی های اجتماعی
۱۰۱	..... ۳-۶ انحرافات اجتماعی و جرم و جنایت
۱۰۲	..... ۴-۶ بررسی برخی از مشکلات اجتماعی در اتیوپی

۱۰۲.....	۱-۴-۶ آسیب پذیری در برابر قحطی و مشکل عدم تامین غذایی
۱۰۳.....	۲-۴-۶ فحشا
۱۰۴.....	۳-۴-۶ بیکاری
۱۰۴.....	۴-۴-۶ جوانان و اعتیاد به مواد مخدر
۱۰۵.....	۵-۴-۶ مهاجرت از روستا به شهر، مشکل و بهداشت پناهندگان
۱۰۷.....	۶-۴-۶ انفجار جمعیت و تخریب اکولوژیک
۱۰۷.....	۷-۴-۶ رشد شهرنشینی، فقر شهری، مشکل مسکن، بی خانمانی و گدایی
۱۰۸.....	۵-۶ خلاصه فصل
۱۰۹.....	سئوالات بازنگری
۱۱۰.....	منابع فصل

فصل ۷- روشهای کار اجتماعی و کادر درمان به عنوان عوامل تغییر ۱۱۱

۱۱۲.....	۱-۷ کنش اجتماعی چیست؟
۱۱۲.....	۲-۷ روش های کار اجتماعی
۱۱۲.....	۱-۲-۷ نگرانی اصلی کار اجتماعی
۱۱۳.....	۲-۲-۷ اصول پایه
۱۱۳.....	۳-۲-۷ انواع روش های کار اجتماعی
۱۱۴.....	کار با افراد
۱۱۴.....	کار گروهی
۱۱۵.....	کار با جوامع
۱۱۵.....	۳-۷ محدودیت ها و چالش های برنامه های رفاه اجتماعی
۱۱۶.....	۴-۷ تغییر اجتماعی برنامه ریزی شده، عواملان تغییر و سیستم های مددجو
۱۱۷.....	۵-۷ نقش عوامل تغییر و رفتار حرفه ای
۱۱۸.....	۶-۷ خلاصه فصل
۱۱۸.....	سئوالات بازنگری
۱۱۹.....	منابع فصل

واژگان ۱۲۱

فصل اول : مقدمه

اهداف یادگیری

در پایان این فصل، دانشجویان قادر خواهند بود:

- ❑ اصطلاح جامعه شناسی را تعریف کنند.
- ❑ موضوع، دامنه و دغدغه های اساسی جامعه شناسی را شرح دهند.
- ❑ چگونگی ظهور و روند تحولات جامعه شناسی را درک کنند.
- ❑ با فواید شخصی و حرفه ای مشتق از فراگیری جامعه شناسی آشنا شوند.
- ❑ روش ها و رویکردهای جامعه شناسی را درک کنند.
- ❑ جامعه شناسی کلان و جامعه شناسی خرد را توصیف کنید.
- ❑ دیدگاه ها و مفاهیم مختلف تدوین شده توسط بنیانگذاران جامعه شناسی را بشناسند.
- ❑ ارتباط جامعه شناسی با سایر رشته های تحصیلی را شرح دهند.
- ❑ کاربرد جامعه شناسی در پرداختن به مشکلات اجتماعی معاصر را بشناسند.

۱-۱) تعریف و موضوع جامعه‌شناسی

۱-۱-۱) جامعه‌شناسی چیست؟

قبل از تلاش برای تعریف اینکه جامعه‌شناسی چیست، بهتر است ابتدا به مفاهیم رایج این رشته نگاهی بیاندازیم. همانطور که ممکن است در مورد سایر علوم نیز صادق باشد، تصور مردم و عوام از جامعه‌شناسی اغلب نادرست است. اگرچه بسیاری ممکن است به درستی و در مجموع حدس بزنند که جامعه‌شناسی در ارتباط با مردم است، برخی فکر می‌کنند که جامعه‌شناسی در رابطه با «کمک به بدبختان و انجام کارهای رفاهی است، در حالی که عده‌ای هم فکر می‌کنند جامعه‌شناسی همان سوسیالیسم است و وسیله‌ای برای آوردن انقلاب به مدارس و دانشکده‌های ما است» (Nobbs et al., 1978, p. 1)

اولین دانشمند علوم اجتماعی که از اصطلاح جامعه‌شناسی استفاده کرد، یک فرانسوی به نام آگوست کنت^۱ بود که بین سال‌های ۱۷۹۸-۱۸۵۷ زندگی می‌کرد. همانطور که کنت ابداع کرد، اصطلاح جامعه‌شناسی ترکیبی از دو کلمه است. بخش اول این اصطلاح یک کلمه لاتین socius است که ممکن است به معنای جامعه، انجمن، یا هم بودن یا همراهی باشد. کلمه دیگر، لوگوس، ریشه یونانی دارد. در لغت به معنای صحبت کردن یا حرف زدن است. هرچند این اصطلاح به طور کلی به عنوان مطالعه یا علم استنباط می‌شود (Indrani, 1998). بنابراین، تعریف لغوی و ریشه‌شناختی جامعه‌شناسی این است: کلام یا صحبت درباره جامعه است. در اینجا تعریف ساده آن همان مطالعه جامعه و فرهنگ است.

کادر ۱-۱ تعریف ساده جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی علم مطالعه جامعه است.

اگرچه اصطلاح «جامعه‌شناسی» برای اولین بار توسط فیلسوف اجتماعی فرانسوی آگوست کنت به کار رفت، این رشته توسط نظریه پردازانی مانند امیل دورکیم، کارل مارکس و ماکس وبر بطور استوارتر پایه‌گذاری شد (Nobbs et al., 1978).

قبل از اینکه ادامه دهیم، توجه داشته باشیم که مفاهیم «جامعه و فرهنگ» در جامعه‌شناسی نقش محوری دارند. در حالی که هر کدام از مفاهیم در ادامه با جزئیات مورد بررسی قرار می‌گیرد، مرور مختصر به نظر می‌رسد در اینجا برای کمک به دانشجویان در تمایز بین این دو مفهوم مهم مناسب

¹ Auguste Comte

باشد. جامعه (اجتماع) عموماً به جهان اجتماعی با تمام ساختارها، نهادها، سازمان‌ها و مانند اینها و به طور خاص به گروهی از مردم که در نوعی قلمرو معین زندگی می‌کنند و شیوه زندگی مشترکی دارند؛ اطلاق می‌شود. این شیوه زندگی مشترک که بین گروهی از مردم مشترک است، فرهنگ نامیده می‌شود (Stockard, 1997).

کادر ۱-۲ تمایز بین جامعه و فرهنگ

جامعه: گروهی از مردم است که در قلمرو معینی زندگی کرده و سبک زندگی مشترکی دارند.

فرهنگ: سبک مشترک زندگی که توسط جامعه یا گروه خاصی به اشتراک گذاشته می‌شود.

حال با مباحث تعریفی می‌پردازیم، مهم است که علاوه بر این تعریف ریشه‌شناختی واژه، تعاریف ماهوی دیگری نیز داشته باشیم. بنابراین، جامعه‌شناسی را می‌توان به طور کلی به عنوان یک علم اجتماعی تعریف کرد که به مطالعه انواع پدیده‌هایی مانند موارد زیر می‌پردازد:

- ❑ ساختار و عملکرد جامعه به عنوان یک سیستم
- ❑ ماهیت، پیچیدگی و محتوای رفتار اجتماعی انسان
- ❑ مبانی زندگی اجتماعی انسان
- ❑ تعامل انسان با محیط بیرونی خود
- ❑ تعاملات اجتماعی به عنوان عنصر لاینفک برای تکامل انسان
- ❑ چگونه دنیای اجتماعی بر ما تأثیر می‌گذارد و مانند اینها.

تعریف رسمی‌تر جامعه‌شناسی ممکن است این باشد که: جامعه‌شناسی یک علم اجتماعی است که فرآیندها و الگوهای تعامل فردی و گروهی انسان‌ها، اشکال سازماندهی گروه‌های اجتماعی، روابط بین آنها و تأثیر گروه بر رفتار فردی و بالعکس و تعامل بین یک گروه اجتماعی با گروه‌های دیگر را مطالعه می‌کند (Team of Experts, 2000).

جامعه‌شناسی مطالعه علمی جامعه است که به مطالعه روابط اجتماعی بین افراد در زمینه گروهی علاقمند است. جامعه‌شناسی به چگونگی تعامل ما به عنوان انسان با یکدیگر (الگوی تعامل اجتماعی)، قوانین و اصول حاکم بر روابط و تعاملات اجتماعی، تأثیر جهان اجتماعی بر افراد و بالعکس علاقمند است (همان منبع). جامعه‌شناسی به یک موضوع قابل مشاهده واقعی می‌پردازد، به تحقیقات تجربی وابسته است و شامل تلاش برای تدوین نظریه‌ها و تعمیم‌هایی است که به واقعیت‌های زندگی ما معنا می‌بخشد (Giddens, 1996).

سوروکا^۱ (۱۹۹۴، ص ۳۴) با توجه به ماهیت اکتشافی و آشکار علم بیان می‌کند که «جامعه‌شناسی یک علم بیهوده است، بدین معنی که به دنبال سطوحی از واقعیت غیر از آنچه در تفاسیر رسمی از جامعه و تبیین عقل سلیم مردم از جهان اجتماعی ارائه شده است، می‌گردد. جامعه‌شناسان به درک آنچه که هست علاقمند هستند و قضاوت ارزشی نمی‌کنند» (Soroka & Bryjak, 1994).

۱-۱-۲ بازنگری تاریخی مختصر

جامعه‌شناسی و سایر علوم اجتماعی از سنت رایج بازتاب پدیده‌های اجتماعی تجلی یافته، به ماهیت رفتار اجتماعی انسان و جامعه علاقمند است، چیزی که احتمالاً برای همیشه وجود داشته است؛ هرچند اکثر مردم در بیشتر جوامع گذشته فرهنگ خود را به عنوان یک کلیت ثابت و خدادادی می‌دیدند. این دیدگاه به تدریج با توضیحات عقلایی و منطقی تری جایگزین شد که از قرن هفدهم و به ویژه در اروپای غربی شروع شد (Rosenberg, 1987). موضوعات، پرسش‌ها و مسائل جامعه‌شناختی از زمان فیلسوفان یونان و روم باستان و پیامبران عبری توسط پیشینیان مطرح و مورد بحث قرار گرفته است. بنابراین، جامعه‌شناسی به عنوان یک علم آکادمیک در قرن نوزدهم (سال تاسیس رسمی آن ۱۸۳۷ می‌باشد) در بریتانیای کبیر و اروپای غربی، به ویژه در فرانسه و آلمان متولد شد و در طول قرن‌های ۱۹ و ۲۰ پیشرفت زیادی کرد.

توسعه جامعه‌شناسی و زمینه‌های کنونی آن را باید در زمینه تغییرات عمده‌ای که جهان مدرن را ایجاد کرده است، مطالعه کرد (Giddens, 1996). علاوه بر این، جامعه‌شناسی در قرن هجدهم از فلسفه، اقتصاد سیاسی و تاریخ فرهنگی سرچشمه گرفته است (Swingwood, 1984).

شرایط عمده، تغییرات اجتماعی، تحولات و جوش‌های اجتماعی که موجب ظهور و توسعه جامعه‌شناسی به عنوان یک علم دانشگاهی شد، شامل انقلاب صنعتی که در بریتانیای کبیر آغاز شد، انقلاب سیاسی فرانسه در سال ۱۷۸۹، روشنگری^۲ و پیشرفت‌های علوم طبیعی و تکنولوژی می‌باشد. این انقلاب‌ها تغییرات و نابسامانی‌های اجتماعی قابل توجهی را در سبک زندگی جامعه در کشورهای فوق به وجود آورده بود. از آنجایی که جامعه‌شناسی در بحبوحه تغییرات بزرگ اجتماعی-سیاسی و اقتصادی و تکنولوژیکی جهان غرب متولد شده است، گفته می‌شود که علم جامعه‌شناسی مدرن است.

¹ Soroka

² Enlightenment

جامعه‌شناسان پیشگام بسیار نگران تحولات بزرگی بودند که در حال وقوع بود و احساس می‌کردند که علوم هیجان‌انگیز نمی‌توانند به درک، توضیح، تحلیل و تفسیر قوانین اساسی حاکم بر پدیده‌های اجتماعی مفید باشند. بنابراین جامعه‌شناسی از میان این زمینه‌های انقلابی متولد شد.

بنیانگذاران یا جامعه‌شناسان پیشگام عبارتند از (Giddens, 1996; Henslin & Nelson, 1995; Macionis, 1997).

آگوست کنت، فیلسوف اجتماعی فرانسوی (۱۷۹۸-۱۸۵۷)

کنت اولین فیلسوف اجتماعی بود که اصطلاح جامعه‌شناسی را ابداع و از آن استفاده کرد (Nobbs et al., 1978). او همچنین اولین کسی بود که خود را یک جامعه‌شناس می‌دانست.

او جامعه‌شناسی را مطالعه علمی پویایی‌های اجتماعی و ایستایی اجتماعی تعریف کرد. او معتقد بود که جامعه‌شناسی می‌تواند و باید جامعه و پدیده‌های اجتماعی را با الگو و رویه‌های علوم طبیعی مطالعه کند. کنت معتقد بود که برای بهبود جامعه به یک علم نظری درباره جامعه و بررسی سیستماتیک رفتار انسان نیاز است. او مدعی بود که علم جدید جامعه می‌تواند و باید همیاری چشمگیری با یک جامعه انسانی جدید و بهبود یافته داشته باشد. کنت جامعه‌شناسی را مطالعه پویایی اجتماعی و ایستایی اجتماعی تعریف می‌کند که اولی نشان‌دهنده ابعاد متغیر، پیشرفت و توسعه جامعه است، در حالی که دومی به نظم اجتماعی و آن دسته از عناصر جامعه و پدیده‌های اجتماعی اشاره دارد که تمایل به تداوم داشته و نسبتاً دائمی بوده و از تغییر سرپیچی می‌کنند.

کارل مارکس (آلمانی، ۱۸۱۸-۱۸۸۳)

کارل مارکس^۱ فیلسوف اجتماعی، جامعه‌شناس و مورخ اقتصادی مشهور جهانی است. او همیاری قابل توجهی با توسعه علوم اجتماعی مختلف از جمله جامعه‌شناسی داشته است. او همیاری چشمگیری به ایده‌های جامعه‌شناختی کرد. او مفاهیم کلیدی جامعه‌شناسی همچون طبقه اجتماعی، تضاد طبقاتی اجتماعی، سرکوب اجتماعی، بیگانگی و غیره را معرفی کرد. مارکس نیز همانند کنت مدعی بود که مردم بایستی برای ایجاد اصلاحات اجتماعی فعالانه تلاش کنند. به عقیده مارکس، نیروهای اقتصادی کلیدهای دست کم گرفتن جامعه و تغییرات اجتماعی هستند. او معتقد بود که تاریخ جامعه بشری تاریخ تضاد طبقاتی بوده است. او رویای جامعه‌ای بدون طبقه را در سر می‌پروراند و برای تحقق بخشیدن به آن بسیار تلاش کرد، جامعه‌ای که در آن استثمار و ظلم طبقاتی توسط طبقه‌ای دیگر وجود نداشته

¹ Karl Marx

باشد و همه افراد بر اساس توانایی‌های خود کار کنند و بر اساس نیاز خود دریافت کنند. مارکس یکی از دیدگاه‌های عمده در جامعه‌شناسی را معرفی کرد که نظریه تعارض اجتماعی^۱ اطلاق می‌شود (Macionis, 1997).

هریت مارتینو، جامعه‌شناس بریتانیایی (۱۸۰۲-۱۸۷۶)

در زمانه‌ای که زنان به شدت کلیشه شده بودند و از دسترسی به عرصه‌های تأثیرگذار اجتماعی-سیاسی و دانشگاهی محروم بودند، جالب است که یک زن دانشگاهی در میان جامعه‌شناسان پیشگام قرار گیرد. هریت مارتینو^۲ به مسائل اجتماعی علاقمند بود و در ایالات متحده و انگلیس تحصیل کرد. او با نوشته‌های کنت آشنا شده و آنها را خواند. او یکی از مدافعان فعال لغو برده‌داری بود و در مورد بسیاری از موضوعات مقطعی مانند روابط نژادی و جنسیتی نوشت و به طور گسترده سفر کرد. او از طریق ترجمه ایده‌ها و نوشته‌های کنت به انگلیسی، به توزیع و محبوبیت آنها کمک کرد (Henslin & Nelson, 1995).

هربرت اسپنسر، فیلسوف اجتماعی بریتانیایی، (۱۸۲۰-۱۹۰۳)

هربرت اسپنسر^۳ فیلسوف اجتماعی برجسته قرن نوزدهم است. او به خاطر تشبیه ارگانیک جامعه بشری مشهور بود. او جامعه را به عنوان یک سیستم ارگانیک می‌نگریست که ساختار و عملکرد خاص خود را به شیوه‌هایی مشابه با سیستم بیولوژیکی دارد. ایده‌های اسپنسر در مورد تکامل جامعه بشری از پست‌ترین («بربریت») به بالاترین شکل («متمدن») طبق قوانین ثابت، مشهور بود. آن را «داروینیسم اجتماعی»^۴ نامیده‌اند که مشابه مدل تکاملی بیولوژیکی است. داروینیسم اجتماعی همان تلاشی است برای اعمال قیاس نظریه‌های تکاملی رشد گیاهان و جانوران در تبیین جامعه انسانی و پدیده‌های اجتماعی می‌باشد (Team of Experts, 2000).

امیل دورکیم، جامعه‌شناس فرانسوی، (۱۸۵۸-۱۹۱۷)

امیل دورکیم^۵ تأثیرگذارترین محقق در توسعه آکادمیک و تئوریک جامعه‌شناسی بود. او برخی از اصول، روش‌ها، مفاهیم و نظریه‌های اساسی جامعه‌شناسی را بیان کرد، او جامعه‌شناسی را مطالعه واقعیت‌های اجتماعی تعریف کرد. به گفته وی، واقعیت‌های اجتماعی وجود دارد که از

¹ Social Conflict Theory

² Harriet Martineau

³ Herbert Spencer

⁴ Social Darwinism

⁵ Emile Durkheim

واقعیات زیستی و روانی متمایز است. منظور او از حقایق اجتماعی، الگوهای رفتاری است که مشخصه یک گروه اجتماعی در یک جامعه معین است. آنها را باید بطور عینی و هدفمند مطالعه کرد. بنابراین، وظیفه یک جامعه شناس کشف حقایق اجتماعی و سپس توضیح آنها با استفاده از واقعیت های اجتماعی دیگر است. برخی دورکیم را اولین جامعه‌شناسی می‌دانند که روش‌های آماری را برای مطالعه پدیده‌های اجتماعی بکار برد (Calhoun & et al., 1994; Macionis, 1997)

ماکس وبر، جامعه شناس آلمانی (۱۸۶۴-۱۹۲۰)

ماکس وبر^۱ یکی دیگر از دانشمندان برجسته علوم اجتماعی بود. از نظر او جامعه شناسی مطالعه علمی کنش اجتماعی انسان است. کنش اجتماعی به هر «عملی اطلاق می‌شود که بر شخص یا افراد دیگری تأثیر بگذارد یا تحت تأثیر آنها قرار گیرد. ضرورتی ندارد که بیش از یک نفر حضور فیزیکی داشته باشد تا عملی به عنوان کنش اجتماعی تلقی شود.» (Team of Experts, 2000). این مسئله به درک تفسیری کنش اجتماعی انسان و معنایی که مردم به اعمال و رفتار خود و دیگران می‌دهند مربوط می‌شود. وبر محقق مشهوری بود که مانند مارکس در چندین زمینه دانشگاهی نوشت. او با بسیاری از تزه‌های مارکسیستی موافق بود، اما این ایده مارکس که نیروهای اقتصادی محوریت تغییرات اجتماعی هستند، را نپذیرفت. وبر مدعی است که ما نمی‌توانیم رفتار انسان را تنها با نگاه کردن به آمار درک کنیم. تمامی اقدامات و رفتارهای مردم لازم است که تفسیر شوند. او استدلال کرد که یک جامعه‌شناس باید آنچه را که معانی ذهنی نامیده می‌شود، یعنی راه‌هایی که مردم رفتار خود را تفسیر می‌کنند یا معانی که مردم رفتار خود را به آن پیوند می‌دهند، را هدف قرار دهد (Henslin & Nelson, 1995; Rosenberg, 1987).

کادر ۱-۳ پیشگامان بنیانگذاری جامعه شناسی

آگوست کنت، فرانسوی، ۱۸۵۷-۱۷۹۸؛ مفاهیم کلیدی: ایستا اجتماعی و پویایی اجتماعی

کارل مارکس، آلمان، (۱۸۱۸-۱۸۸۳)، مفاهیم کلیدی: تضاد طبقاتی، بیگانگی، ماتریالیسم تاریخی، و غیره .

امیل دورکیم، فرانسه (۱۸۵۸-۱۹۱۷)، مفهوم کلیدی: واقعیت اجتماعی

ماکس وبر، آلمان، (۱۸۶۴-۱۹۲۰)، مفاهیم کلیدی: کنش اجتماعی. معانی ذهنی

هربرت اسپنسر، بریتانیایی، (۱۸۲۰-۱۹۰۳)، مفهوم کلیدی: داروینیسم اجتماعی

هریت مارتینو، بریتانیایی، (۱۸۷۶-۱۸۰۲)، مدافع فعال لغو برده داری و مسائل جنسیتی

¹ Max Weber

۱-۱-۳ موضوع، دامنه و دغدغه‌های جامعه‌شناسی

دامنه جامعه‌شناسی بسیار گسترده است، از تجزیه و تحلیل برخورد گذرای بین افراد در خیابان گرفته تا بررسی فرآیندهای اجتماعی جهانی. انواع روابط انسانی و اشکال رفتار اجتماعی (Indrani, 1998). جامعه‌شناسان در درجه اول به نسل بشر، همانطور که در تعامل اجتماعی ظاهر می‌شوند و اثرات این تعامل بر رفتار انسان‌ها، علاقمند هستند. چنین تعاملی می‌تواند از اولین تماس‌های فیزیکی نوزاد تازه متولد شده با مادرش گرفته تا یک بحث فلسفی در یک کنفرانس بین‌المللی، از عبور اتفاقی در خیابان تا صمیمی‌ترین روابط انسانی را شامل شود (Word Book Encyclopedia, 1994, Vol. 18, PP 564-567). جامعه‌شناسان علاقمندند که بدانند چه فرآیندهایی منجر به این تعاملات می‌شود، دقیقاً چه اتفاقی می‌افتد زمانی که آنها رخ می‌دهند و پیامدهای کوتاه مدت و بلندمدت آنها چیست.

سیستم‌ها یا واحدهای اصلی تعاملی که مورد توجه جامعه‌شناسان است شامل گروه‌های اجتماعی از قبیل خانواده یا گروه‌های همسالان؛ روابط اجتماعی، مانند نقش‌های اجتماعی و روابط دوتایی؛ سازمان‌های اجتماعی مانند دولت‌ها، شرکت‌ها و سیستم‌های مدرسه تا سازمان‌های سرزمینی مانند جوامع و دانشگاه‌ها می‌باشد (Broom & Selznick, 1973).

جامعه‌شناسان مشتاق درک، تبیین و تحلیل تأثیر دنیای اجتماعی، محیط اجتماعی و تعامل اجتماعی بر رفتار، جهان بینی، سبک زندگی، شخصیت، نگرش‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و غیره ما به عنوان اعضای خلاق، منطقی و باهوش جامعه و نحوه خلق واقعیت اجتماعی توسط ما می‌باشند.

۱-۱-۴ سطوح تحلیل جامعه‌شناختی و رشته‌های تخصصی در جامعه‌شناسی

به طور کلی دو سطح تحلیل در جامعه‌شناسی وجود دارد که ممکن است به عنوان شاخه‌های جامعه‌شناسی نیز در نظر گرفته شوند: جامعه‌شناسی خرد و جامعه‌شناسی کلان (Henslin & Nelson, 1995). جامعه‌شناسی خرد به سطح کوچکی از ساختار و عملکرد گروه‌های اجتماعی انسانی علاقمند است. در حالی که جامعه‌شناسی کلان جنبه‌های کلان جامعه را مطالعه می‌کند.

جامعه‌شناسی کلان بر ویژگی‌های گسترده جامعه تمرکز دارد. هدف جامعه‌شناسی کلان بررسی پدیده‌های اجتماعی در مقیاس بزرگ است که تعیین می‌کنند گروه‌های اجتماعی چگونه در ساختار اجتماعی سازماندهی و قرار گیرند. تحلیل سطح خرد جامعه‌شناختی بر تعامل اجتماعی متمرکز است. این سطح به تجزیه و تحلیل روابط بین فردی و اینکه افراد چه کار می‌کنند و هنگام تعامل با هم چگونه رفتار می‌کنند، می‌پردازد. این سطح از تحلیل معمولاً توسط دیدگاه کنش متقابل نمادین به کار گرفته می‌شود.

برخی از نویسندگان همچنین سطح سومی از تحلیل به نام تحلیل سطح میانی را اضافه می کنند که پدیده های اجتماعی انسان را در بین سطوح خرد و کلان تحلیل می کند. جامعه شناسان با انعکاس علایق علمی خاص خود ممکن است یک شکل تحلیل را بر دیگری ترجیح دهند. اما تمام سطوح تحلیل برای درک کاملتر زندگی اجتماعی در جامعه مفید و ضروری است.

کادر ۱-۴ سطوح تجزیه و تحلیل در جامعه شناسی

جامعه شناسی خرد: تجزیه و تحلیل پدیده های اجتماعی در مقیاس کوچک

جامعه شناسی کلان: تجزیه و تحلیل پدیده های اجتماعی در مقیاس بزرگ

جامعه شناسی میانه: تجزیه و تحلیل پدیده های اجتماعی در بین سطوح خرد و کلان.

در این چارچوب های کلی، جامعه شناسی ممکن است با توجه به معیارهای خاصی به زیر شاخه های خاص تقسیم شود. مهم ترین حوزه های جامعه شناسی را می توان در شش حوزه دسته بندی کرد (Word Book Encyclopedia, 1994: Vol. 18; Pp. 564-568).

- ♦ **حوزه سازمان اجتماعی و نظریه نظم اجتماعی:** روی نهادها و گروه ها، شکل گیری و تغییر آنها، نحوه عملکرد، ارتباط با افراد و یا همدیگر تمرکز دارد.
- ♦ **کنترل اجتماعی:** بر روش هایی تمرکز دارد که اعضای یک جامعه بر یکدیگر تأثیر می گذارند تا نظم اجتماعی را حفظ کنند.
- ♦ **تغییر اجتماعی:** بر نحوه تغییر جامعه و نهادها در طول زمان از طریق اختراعات فنی، انتشار فرهنگی و تضاد فرهنگی و جنبش های اجتماعی و غیره تمرکز دارد.
- ♦ **فرآیندهای اجتماعی:** بر الگویی که تغییرات اجتماعی در آن رخ می دهد، و سبک های چنین فرآیندهایی تمرکز دارد.
- ♦ **گروه های اجتماعی:** بر نحوه تشکیل، ساختار و نحوه عملکرد و تغییر گروه های اجتماعی تمرکز دارد.
- ♦ **مشکلات اجتماعی:** بر شرایط اجتماعی متمرکز است که برای تعداد زیادی از افراد مشکل ایجاد می کند و جامعه به دنبال رفع آن است. برخی از مشکلات ممکن است شامل: بزهکاری نوجوانان، جنایت، الکلیسم مزمن، خودکشی، اعتیاد به مواد مخدر، تعصب

نژادی، درگیری قومی، جنگ، درگیری صنعتی، محله فقیر نشین، مناطق، فقر شهری، فحشا، کودک آزاری، مشکل افراد مسن، درگیری‌های زناشویی و غیره باشد.

در حال حاضر جامعه‌شناسی دارای چندین زیرمجموعه یا زمینه تخصصی است: برخی از آنها عبارتند از: جرم‌شناسی، جمعیت‌شناسی، اکولوژی انسانی، جامعه‌شناسی سیاسی، جامعه‌شناسی پزشکی، جامعه‌شناسی خانواده، جامعه‌شناسی ورزش، جامعه‌شناسی توسعه، روانشناسی اجتماعی، زبان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، جامعه‌شناسی دین، جامعه‌شناسی دانش، جامعه‌شناسی هنر، جامعه‌شناسی علم و فناوری، جامعه‌شناسی حقوق، جامعه‌شناسی شهری، جامعه‌شناسی روستایی، جامعه‌شناسی اقتصاد، و جامعه‌شناسی صنعتی.

۱-۱-۵ دیدگاه‌های نظری اصلی در جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی به عنوان علم از دیدگاه‌ها یا نظریه‌ها برای درک، تشریح، تحلیل و تفسیر پدیده‌های اجتماعی استفاده می‌کند. برای تفسیر واقعیات اجتماعی، باید آنها را تحت یک چارچوب نظری قرار داد. یک نظریه ممکن است به عنوان یک بیانیه کلی در مورد چگونگی تناسب برخی از نقاط جهان با یکدیگر و نحوه عملکرد آنها تعریف شود (Macionis, 1997). اسکوپین و دکورس (۱۹۹۵) نظریه را به عنوان مجموعه‌ای از فرضیه‌های به هم پیوسته تعریف می‌کنند که توضیحات کلی در مورد پدیده‌های طبیعی یا اجتماعی ارائه می‌دهد.

همچنین باید توجه داشت که اصطلاحات «چشم‌انداز» و «مکتب فکری» اغلب به جای واژه «نظریه» استفاده می‌شوند.

سه دیدگاه نظری عمده در جامعه‌شناسی وجود دارد که چارچوبی کلی برای مطالعات جامعه‌شناسی فراهم کرده است. این دیدگاهها شامل ساختارگرایی-کارکردگرایی، نظریه تعارض اجتماعی و کنش متقابل نمادین می‌باشند. همچنین تئوری‌هایی پدیدار شده است که این نظریه‌های اصلی را به چالش می‌کشند (ادامه را بخوانید).

نظریه ساختاری-کارکردگرا

این یکی از نظریه‌های غالب هم در انسان‌شناسی و هم جامعه‌شناسی است. گاهی اوقات به آن کارکردگرایی اطلاق می‌شود. این نظریه سعی دارد چگونگی ایجاد روابط بین بخش‌های جامعه و کارآمد (به معنای داشتن پیامدهای مفید برای فرد و جامعه) و ناکارآمد (به معنای داشتن پیامدهای منفی) بودن آنها توضیح دهد. بر اجماع، نظم اجتماعی، ساختار و عملکرد در جامعه تمرکز دارد.

نظریه ساختاری-کارکردگرا جامعه را به عنوان یک سیستم پیچیده می بیند که اجزای آن برای ارتقای همبستگی و ثبات با هم کار می کنند؛ این نظریه ابراز می دارد که زندگی اجتماعی ما توسط ساختار اجتماعی هدایت می شود که الگوهای نسبتاً پایداری از رفتار اجتماعی هستند (Macdonis, 1997). ساختار اجتماعی بر حسب کارکرد اجتماعی درک می شود که پیامدهایی برای عملیات جامعه است. تمام ساختارهای اجتماعی با عملکرد جامعه همیاری دارند. اصطلاحات و مفاهیم عمده توسعه یافته توسط انسان شناسان و جامعه شناسان در این نظریه (یا مواردی که نظریه بر آنها تمرکز دارد) عبارتند از: نظم، ساختار، کارکرد (کارکردهای آشکار یا مستقیم و کارکردهای نهفته یا پنهان، غیر مستقیم) و موازنه.

کسانی که این دیدگاه را دارند سؤالاتی از این قبیل می پرسند: چه چیزی جامعه را متحد می کند؟ چه چیزی آن را پایدار نگه می دارد؟ نظریه ساختاری- کارکردگرایانه توجه قابل توجهی به تداوم ایده‌های مشترک در جامعه دارد. جنبه کارکردی در نظریه ساختاری-کارکردگرایانه بر نقشی که هر یک از اجزای مؤلفه در نظام اجتماعی ایفا می کند تأکید می کند، در حالی که دیدگاه ساختاری تصویری از جامعه را پیشنهاد می کند که در آن افراد توسط نیروهای اجتماعی، پس‌زمینه‌های اجتماعی و عضویت‌های گروهی محدود می شوند.

بسیاری از جامعه شناسان بزرگ اولیه مانند آگوست کنت، امیل دورکیم و هربرت اسپنسر و بعدها جامعه شناسان آمریکایی مانند تالکوت پارسونز و رابرت کی مرتون می باشند. نظریه پردازان ساختاری-کارکردگرا در جامعه شناسی مدرن بیشتر از سنت نوشته های امیل دورکیم پیروی می کنند که به عنوان مدافع پیشگام این دیدگاه در نظر گرفته می شود (Henslin & Nelson, 1995).

این نظریه پس از تسلط طولانی مدت بر جامعه شناسی و انسان شناسی، توسط منتقدان اصلی آن، به ویژه کسانی که نظریه تعارض اجتماعی را مطرح کردند، به چالش کشیده شد (ادامه را بخوانید). این نظریه به دلیل تأکید بر ثبات و نظم در عین غفلت از تعارض و تغییراتی که در هر جامعه ای بسیار حیاتی است، مورد حمله قرار گرفت.

نظریه تعارض اجتماعی

این نظریه مارکسیسم نیز نامیده می شود، تا نشان دهد که انگیزه اصلی این نظریه از نوشته‌های کارل مارکس مشتق می شود. این نظریه جامعه را در چارچوب تضادهای طبقاتی می بیند و بر تقلا برای کسب منابع کمیاب توسط گروه‌های مختلف در یک جامعه معین تمرکز می کند. این نظریه پرسش‌هایی مانند چه چیزی جامعه را از هم می پاشد، را مطرح می کند. جامعه چگونه تغییر می کند؟

این نظریه معتقد است که مهمترین جنبه نظم اجتماعی، تسلط گروهی توسط گروهی دیگر است، اینکه درگیری‌های بالفعل یا بالقوه همیشه در جامعه وجود دارد. نوشته‌های کارل مارکس عموماً در مایه تئوری تعارض است و مارکسیسم بر اکثر نظریه پردازان تعارض در جامعه‌شناسی مدرن نفوذ دارد. این نظریه در توضیح اینکه چگونه گروه‌های مسلط از قدرت خود برای استثمار گروه‌های کمتر قدرتمند جامعه استفاده می‌کنند، مفید است. مفاهیم کلیدی توسعه یافته در این دیدگاه عبارتند از: تعارض، مکمل بودن، تقلا و مبارزه، قدرت، نابرابری و استثمار.

گرچه این نظریه در دهه‌های اخیر شهرت یافت، اما به دلیل تأکید بیش از حد بر نابرابری و تقسیم‌بندی، به دلیل نادیده گرفتن این واقعیت که چگونه ارزش‌های مشترک و وابستگی متقابل باعث ایجاد وحدت در میان اعضای جامعه می‌شود، مورد انتقاد شدید قرار گرفت؛ همچنین به دلیل اهداف صریح سیاسی اش مورد انتقاد قرار می‌گیرد. انتقاد دیگری که به همان اندازه در مورد کارکردگرایی ساختاری نیز صدق می‌کند، این است که جامعه را در قالبی بسیار گسترده می‌بیند و از واقعیت‌های اجتماعی در سطح خرد غفلت می‌کند (Macionis, 1997).

تعامل گرایی نمادین

این نظریه توسط جامعه‌شناسان آمریکایی مانند چارلز هورتون کولی^۱ (۱۹۲۹-۱۸۶۴)، ویلیام آی. توماس^۲ (۱۹۴۷-۱۸۶۳) و جورج هربرت مید^۳ (۱۹۳۱-۱۸۶۳) در اوایل قرن بیستم ارائه شد. این دیدگاه نمادها را اساس زندگی اجتماعی می‌داند. نمادها چیزهایی هستند که ما به آنها معنا می‌دهیم. این تئوری بر تجزیه و تحلیل اینکه چگونه رفتارهای ما به نحوه تعریف ما از دیگران و خودمان بستگی دارد، تأکید می‌کند. به جای ساختار، بر فرآیند تمرکز می‌کند و کنشگر فردی را در مرکز نگرش می‌داند. بر اساس تعامل گرایی نمادین، جوهره زندگی اجتماعی و واقعیت اجتماعی یک انسان فعال است که تلاش می‌کند به موقعیت‌های اجتماعی معنا ببخشد. به طور خلاصه، این نظریه توجه را به فرآیندهای دقیق و شخص محور که در واحدهای بزرگتر زندگی اجتماعی روی می‌دهد، جلب می‌کند (Calhoun & et al., 1994; Henslin & Nelson, 1995; Soroka & Bryjak, 1994).

¹ Charles Horton Cooley

² William I Thomas

³ George Herbert Mead

همانطور که در بالا اشاره شد، نظریه‌های جامعه‌شناسی معاصر وجود دارند که در دهه‌های اخیر ظهور کرده‌اند که به شدت بر تفکر جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی تأثیر گذاشته‌اند. این موارد شامل موارد زیر است:

فمینیسم

این نظریه موضوع اصلی خود را از جایگاه و حقایق وضعیت محروم و استثمار شده زنان در جامعه ای تحت سلطه مردسالارانه برداشت می‌کند. جامعه‌شناسی فمینیستی بر معایب خاصی از جمله سرکوب و استثمار که زنان در جامعه با آن مواجه هستند، تمرکز دارد. این نظریه از فمینیسم لیبرال، که نابرابری‌ها را به رسمیت می‌شناسد اما معتقد است که اصلاحات می‌تواند بدون تجدید ساختار اساسی در سیستم اجتماعی رخ دهد، تا فمینیسم رادیکال، که از نیاز بنیادین برای تغییر اجتماعی حمایت می‌کند، متغیر است (Marcus & Ducklin, 1998)

نظریه تبادل اجتماعی

این نظریه بر «هزینه‌ها و منافع که افراد در تعاملات اجتماعی به دست می‌آورند، از جمله پول، کالا و موقعیت تمرکز می‌کند. بر این اصل استوار است که مردم همیشه برای به حداکثر رساندن منفعت عمل می‌کنند. هرچند برای دریافت مزایا، همیشه باید یک فرآیند مبادله با دیگران وجود داشته باشد» (Marcus & Ducklin, 1998, p. 26)

نظریه انتخاب عمومی

این نظریه بیان می‌دارد که سازمان‌های جمعی مانند احزاب سیاسی برای به حداکثر رساندن منافع خود عقلانی عمل می‌کنند. این استدلال می‌کند که تفاوت‌های فردی به بهترین وجه با مشارکت جمعی در سازمان‌ها حل می‌شود. نقش دولت در داوری بین منافع در مقیاس بزرگ مهم است (همان منبع، همان صفحه).

نظریه انتخاب عقلانی

این نظریه فرض می‌کند که افراد به شیوه‌ای منطقی عمل می‌کنند و به دنبال سود بردن خود در انتخاب‌های زندگی هستند (همان).

ساختارگرایی

این نظریه هر گونه مبنایی را برای فعال بودن انسان رد می‌کند، زیرا هوشیاری انسان دیگر به عنوان مبنای معنا در زبان نگریسته نمی‌شود. ساختارگرایی با نظریه‌های سنتی رایج از این جهت

متفاوت است که واقعیت‌های اجتماعی عینی و مفهومی از جامعه را به عنوان موجودی عینی و خارجی رد می‌کند. واقعیت اجتماعی را بر حسب روابط بین رویدادها تعریف می‌کند، نه بر حسب اشیا و واقعیت‌های اجتماعی. اصل اساسی آن این است که چیزهای قابل مشاهده تنها تا جایی معنا دار است که بتواند آن را به ساختار یا نظم زیربنایی ارتباط داد (Swingwood, 1984).

معادل ساختارگرایی در انسان‌شناسی که توسط انسان‌شناس ساختارگرای فرانسوی معروف آن، کلود لوی استروس^۱ ارائه شده است، بیان می‌کند که «منشأ اصول همگانی که به شیوه‌های رفتار و تفکر ما درباره جهان نظم می‌بخشد، در ساختار فکر انسان بافت می‌شود» (Howard & Dunaif, 1992, p. 373). مشکل این نظریه این است که آنها جوامع را ایستا می‌بینند و کمک چندانی به توضیح تنوع در بین جوامع نمی‌کند. این نظریه فرهنگ را به عنوان یک نظم معین در نظر می‌گیرد و در توضیح ابعاد اکتسابی فرهنگ قصور می‌کند.

پساساختارگرایی و پسامدرنیسم

پساساختارگرایی: بر قدرت زبان در ساختن دانش و هویت تمرکز دارد. نویسندگان این حوزه بر نقش زبان در زندگی انسان تأکید کرده اند، اینکه چگونه زبان افکار ما را دیکته می‌کند و چگونه معانی را برای ما می‌سازد. پاساساختارگرایان استدلال می‌کنند که انسان‌ها نمی‌توانند به چیزی دست پیدا کنند که آن را با اطمینان حقیقت (جهانی) بنامند. هیچ پیوندی بین ایده های کلمات (زبان) و دنیای واقعی وجود ندارد. این نظریه ایده جامعه شناختی که مفاهیم ما تا حدی با دنیای واقعی ارتباط دارند را رد می‌کند. رسیدن به یک حقیقت جامعه شناختی را غیر ممکن دانسته و چنین تلاش‌هایی را خطرناک می‌داند (Bilton et al., 2002; Kirby & al., 2000)

پسامدرنیسم: اساس پسامدرنیسم پاساساختارگرایی بود. پست مدرنیسم به عنوان پدیده ای فرهنگی و زیبایی شناختی تعریف می‌شود که عمدتاً نظم و پیشرفت، حقیقت عینی و همگانی را رد می‌کند و از نیاز به شناخت و تحمل اشکال مختلف واقعیت حمایت می‌کند. این نظریه میل به قبول هرج و مرج و بی نظمی، تنوع و پراکندگی در جامعه جهانی را دارد، تا اینکه بخواهد به نظم برسد. این نظریه معتقد است که هیچ دلیل نهایی در زندگی و هستی انسان وجود ندارد (Bilton et al., 2002; Kirby & al., 2000). پسامدرنیست‌ها مدعی هستند که «قدرت در جوامع معاصر غیرمتمرکز و تکه تکه شده است» (Torres & Michele, 1998). نظریه پردازان پاساساختارگرایی دارای یک گم‌شده مشترک با پسامدرنیست‌ها هستند.

¹ Claude Levi-Strauss